

**ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧАСІВ П. СКОРОПАДСЬКОГО**

**DOMESTIC AND FOREIGN POLICY
THE UKRAINIAN STATE OF THE TIMES OF P. SKOROPADSKY**

Козинець О.Г.,
*к.і.н., доцент, завідувач кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID ID:0000-0002-4760-7550*

Патук А.А.,
*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

У статті проаналізовано основні напрями політики української держави періоду правління П.Скоропадського. З'ясовано переваги та недоліки цієї політики для розвитку України. Встановлено, що внутрішня та зовнішня політика держави залежить від того, хто здійснює владу. Саме тому особливий інтерес становить один із найяскравіших представників української держави – Павло Скоропадський.

Гетьман мів великі амбіції щодо державотворення і це стосувалось майже всіх галузей держави: культура, освіта, армія, відновлення поміщицького землеволодіння та українського козацтва. Павло Скоропадський є потужним реформатором усіх часів. Одним із найважливіших напрямів його діяльності було законотворення, в Україні взагалі не існувало спеціальної процедури законотворчості. Серед новацій – прийняття першого державного бюджету як узагальненого кошторису. Як політичний діяч проявив тебе, як творча особистість, що зміг розгорнути державне будівництво у складний і суперечливий час, який вимагав чітких і конкретних дій. Він ставив для себе

визнання Української Держави іншими державами одним із основних завдань. Прагнув досягти міжнародного визнання. Робив кроки, спрямовані на розширення взаємовідносин передусім із нейтральними державами, що були представлені численними консульськими установами в різних містах України. Він укріпив дипломатичними зв'язками зовнішню політику з більше, ніж з 20 країнами світу. Встановив тісні стосунки з німецьким урядом, що викликало шквал критики Гетьманату П. Скоропадського, реалізації його зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегій. Було зроблено акцент на дослідженнях закордонних учених, українських науковців, що працювали в імміграції, критичній оцінці подій періоду Гетьманату П. Скоропадського, зробленій у новітній вітчизняній історіографії.

Гетьман був потужним реформатором, адже він вдосконалив грошову систему, налагодив грошовий обіг у державі, відкрив кілька українських банків, заснував нові товариства.

Гетьману вдалось зробити найбільше у державотворенні за короткий час правління, ніж іншим у кращих умовах. Завдяки його політиці відбулось масштабне піднесення в галузі економіки: відновлення приватної власності, підтримка підприємництва, промислових на торговельних кіл і зменшена кількість безробітного населення.

Ключові слова: гетьманський переворот, зовнішня і внутрішня політика, державотворення, аграрна реформа, банківська система, дипломатичні відносини, економічне підвищення

The article analyzes the main directions of the policy of the Ukrainian state during the reign of P. Skoropadsky. The advantages and disadvantages of this policy for the development of Ukraine are clarified. It is established that the domestic and foreign policy of the state depends on who exercises power. That is why Pavel Skoropadsky, one of the brightest representatives of the Ukrainian state, is of particular interest.

The Hetman had great ambitions for the creation of the state, and this applied to almost all branches of the state: culture, education, the army, the restoration of landowner land ownership and the Ukrainian Cossacks. Pavel Skoropadsky is a powerful reformer of all time. One of the most important areas of its activity was lawmaking, in Ukraine there was no special procedure for lawmaking at all. Among the innovations is the adoption of the first state budget as a generalized estimate. As a political figure, I showed you as a creative person who was able to launch State-Building in a difficult and contradictory time, which required clear and concrete actions. He set for himself the recognition of the Ukrainian state by other states as one of the main tasks. Sought to achieve international recognition. He took steps aimed at expanding relations primarily with neutral states, which were represented by numerous consular offices in different cities of Ukraine. He has strengthened his foreign policy through diplomatic ties with more than 20 countries around the world. He established close relations with the German government, which caused a flurry of criticism of the Hetmanate of P. Skoropadsky, the implementation of its foreign policy and foreign economic strategies. Emphasis was placed on the research of foreign scientists, Ukrainian scientists who worked in immigration, a critical assessment of the events of the period of the Hetmanate of P. Skoropadsky, made in the latest Russian historiography.

The Hetman was a powerful reformer, because he improved the monetary system, established money circulation in the state, opened several Ukrainian banks, and founded new societies.

The Hetman managed to do more in the creation of the state in a short time of rule than others in better conditions. Thanks to his policy, there was a large-scale recovery in the economy: the restoration of private property, support for entrepreneurship, industrial and commercial circles, and a reduction in the number of unemployed people.

Key words: Hetman, foreign and domestic policy, state formation, agrarian reform, banking system, diplomatic relations, economic increase.

Постановка проблеми. Внутрішня та зовнішня політика будь-якої держави багато в чому залежить від того, хто здійснює владу. Саме тому є актуальним вивчення політичних поглядів та досвіду державних діячів різних історичних періодів. Особливий інтерес становить один із найяскравіших представників української держави – Павло Скоропадський. Адже період Гетьманату П.Скоропадського є одним із найбільш дискусійних періодів Української революції 1917-1920 рр. У його оцінках науковці, як минулого століття так і сучасники завжди трималися діаметрально протилежних суджень – від абсолютного захоплення, сприйняття як єдиної реальної на той момент можливості відтворення української державності до трактування контрреволюційним, антидемократичним та антинародним режимом. Найгостріші дискусії викликає проблема соціально-політичної бази гетьманату – чи були в Україні суспільні сили, зацікавлені в існуванні Української Держави, чи вона була лише витвором військово-окупаційних німецько-австрійських кіл?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників постаті П.Скоропадського як людини та політичного діяча можна назвати таких авторів, як Нагаєвський І., Копиленко О.Л., Копиленко М.Л., Солдатенко В.Ф., Яневський Д. та ін.

Метою статті є дослідження основних напрямів політики української держави періоду правління П.Скоропадського, з'ясування переваг та недоліків цієї політики для розвитку України.

Виклад основного матеріалу. 29 квітня 1918 р. в Україні відбувся державний переворот наслідком якого була усунута Центральна Рада та до влади став гетьман П.Скоропадський. Соціальною базою для зміни влади стали землевласники, підприємці та заможні селяни, які були проти аграрної політики Центральної Ради. Саме ці соціальні прошарки віднеслись позитивно до нового режиму, адже вважали гетьмана репрезентантом своїх приватновласницьких інтересів.

Гетьманський переворот призвів до зміни розстановки політичних сил у країні – партії соціалістичного спрямування втратили владу, натомість на перше місце вийшли праві консервативні сили, які об'єднувалися у Союзі земельних власників, Партії народної свободи та ін. Ці політичні сили й стали опорою гетьманату П.Скоропадського, з їхніх представників формувалися всі уряди Української Держави.

Вирішальну роль в організації державного перевороту та приході П.Скоропадського до влади відіграли Українська народна громада та Союз земельних власників. Перша оформилася наприкінці березня 1918 р. у Києві з ініціативи П.Скоропадського. На думку її організатора, вона мала стати осередком і центром опозиції, об'єднавши всіх незадоволених політикою Центральної Ради. Із самого початку своєю метою громада поставила підготовку повалення Центральної Ради та запровадження у країні сильної влади. Можна зробити припущення, що П.Скоропадський на її базі прагнув створити партію, яка б стала політичною опорою його режиму після переобрання влади. Однак цього не сталося. Із його приходом до влади Українська народна громада припиняє своє існування. Підготувавши та здійснивши державний переворот, вона водночас заклала ідейно-теоретичні підвалини внутрішньополітичного курсу майбутньої Української Держави, а найбільш активні члени її брали участь у гетьманських урядах, формуючи основні напрями їх діяльності [1, с.11].

Щодо внутрішньополітичного курсу П. Скоропадського, то він був спрямований на формування нового уряду – Ради міністрів, у який входили помірно-консервативні чиновники, військові та суспільні діячі. Був налагоджений дієздатний адміністративний апарат (почали діяти старости, земські урядники, професійні чиновники, поліція тощо

Одним із основних пріоритетів у Скоропадського було земельне питання, і в липні 1918 року був розроблений «Проект загальних основ земельної реформи», тобто можна сказати, що відновилось поміщицьке землеволодіння у державі. Гетьманом була здійснена спроба створити

національну армію, чисельність якої повинна була бути більшою 300 тис. осіб. Він прагнув також відродити козацтво в Україні. За його часів ще відбулось реформування банківської мережі, прийнято збалансований державний бюджет та вжиті заходи для становлення української грошової системи.

Але в той же час у промисловості було: ліквідовано робочий контроль на виробництві, заборонялися страйки, скасовувався 8-годинний робочий день і встановлювався 12-годинний; відновився залізничний рух завдяки відновленню залізничних колій і мостів, ремонту локомотивів.

При гетьманаті були обмежені демократичні права і свободи. Проводилася політика переслідувань більшовиків, представників інших лівих партій, і також анархістів. Під жорстку цензуру потрапили газети, заборонялося проведення зборів, мітингів, маніфестацій [2, с.26].

Щодо зовнішньої політики, то вона також відіграла вагомую роль. Так, було укладено дипломатичні стосунки більш ніж з 20 державами світу, зокрема з країнами Четвертого союзу, скандинавськими країнами, своїми безпосередніми сусідами: Польщею, Румунією, Військом Донським, рядом нейтральних країн. Звичайно, на зовнішню політику Української Держави наклали відбиток тогочасні міжнародні реалії – Перша світова війна, що тривала. Саме вона завадила встановленню повноцінних стосунків із більшістю країн Антанти.

Потрібно зазначити, що від самого свого виникнення Гетьманат перебував у сильній залежності від кайзерівської Німеччини та Австро-Угорської імперії, війська яких перебували на території України. Саме це й визначило основний вектор зовнішньої політики. Як зазначає Д. Дорошенко, відносини з Німеччиною були не лише основним питанням зовнішньої політики, а й питанням існування держави як такої [3, с.6].

Наявність такої залежності від відносин з Німеччиною дає змогу деяким опонентам Гетьманату взагалі заперечувати існування дипломатичних відносин із цією країною, вважаючи при цьому саму Українську Державу німецькою колонією. Однак, таке твердження є досить поверховим, і представники

прогетьманських сил засвідчують існування повноцінних дипломатичних відносин між країнами. Саме перебування в Україні кайзерівського уповноваженого посла Мумма і в Берліні українського посла Штейнгеля підтверджують цей факт. Тож, принаймні офіційно, Німеччина розглядала Українську Державу як суверенний суб'єкт міжнародних відносин. Здійснювалися й державні візити перших осіб. У цілому ж за період Гетьманату відбулося три офіційні візити до Німеччини: у серпні Берлін відвідав прем'єр-міністр Ф. Лизогуб, у вересні – сам гетьман П. Скоропадський зустрівся з кайзером Вільгельмом II, а в жовтні 1918 р. відбувся візит міністра закордонних справ Д. Дорошенка. Особливе значення, зрозуміло, мав візит гетьмана, котрий він детально описує у своїх “Спогадах” [4, с.272] і найбільшим результатом якого, на думку Д. Дорошенка, було отримання дозволу на формування власної української армії [5, с.51]. Позитивно оцінюють цей візит навіть опоненти Гетьманату, зокрема М. Шкільник [6, с.56]. Значущим для України був і візит Д. Дорошенка, під час якого Німеччина підтримала право України на Холмщину, однак падіння Гетьманату й поразка Німеччини у війні знівелювала ці результати.

Про залежність Гетьманату від Німеччини свідчать, на думку різних науковців, й офіційні візити до Німеччини, про які говорилося вище. При цьому критикували не лише опоненти з боку більшовиків, білогвардійців та соціалістів, котрі вважали цей візит поїздкою “лакея” до “справжнього господаря України”, а й деякі прихильники. Так, В. Зеньківський уважав, що від візиту можна було відмовитися, адже залежність від німців на вересень 1918 р. значно зменшилася, і до того ж візит остаточно зруйнував можливість майбутнього порозуміння з Антантою [7, с.164].

У схожому руслі розвивалися відносини з Австро-Угорщиною. Однак, критикуючи репресії німців у селах, П.Скоропадський зазначав, що австрійці діяли ще жорстокіше й безцеремонніше. До того ж у сфері торгівлі Австрія могла запропонувати Україні навіть менше, аніж Німеччина, лише тютюн та сірники, яких і в Україні було вдосталь. Особливого значення у відносинах з

Австро-Угорщиною набував згаданий П. Скоропадським факт, що австрійці прагнули замінити його як німецького ставленика на власного гетьмана – Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного).

Інакше розвивалися відносини Української держави з країнами Антанти. Причиною цього стало те, що Україна по суті стала союзником Центрального блоку й розглядалася Антантою як ворог. Потрібно також зауважити, що на встановлення повноцінних відносин з країнами Антанти в гетьманській адміністрації практично не було часу: сама можливість таких контактів виникла тільки восени 1918 р., коли Німеччина й Австро-Угорщина напередодні поразки зменшили контроль над зовнішньою та внутрішньою політикою України. Ще із самого початку існування гетьманського уряду деякі його представники намагалися зберегти хоча б можливість подальшого розвитку відносин з Антантою, і ці тенденції лише посилювалися. Про бажання встановити стосунки з Антантою ще влітку 1918 р. писав і Д. Дорошенко. Але реальна можливість цього виникла лише в жовтні 1918 р.

Першою спробою налагодження контактів стала зустріч українського дипломата І. Коростовця з представниками Англії та Франції в Яссах, проте її результати були невтішними – англійці оголосили Гетьманат утіленням “німецьких планів”, а французи взагалі вказали на безперспективність Гетьманського уряду, який має поступитися об’єднаному російському уряду. І хоча І. Коростівцю вдалося розпочати переговори та досягнути погодження країн Антанти надати Гетьману допомогу після відходу німців, однак вимоги з боку Антанти були досить значними, та й самі обіцянки – умовними. Тільки дипломати США позитивно поставилися до української делегації й були готові надати підтримку гетьманській Україні. Потрібно сказати, що сам П. Скоропадський недооцінював можливі труднощі при встановленні відносин із Антантою, а тому висловлює подив з того приводу, що країни Антанти негайно не встановили дипломатичні відносини із Києвом і не направили своїх офіційних представників [8, 448].

Отже, у зовнішньо-політичній діяльності Гетьман та його урядовці не змогли встановити сталих союзницьких стосунків з тими силами, що могли сприяти існуванню Української Держави.

Однак про діяльність П.Скоропадського і донині точаться дискусії. Дослідження феномену Гетьманату триває достатню кількість десятиріч і має полемічний характер. Існує також розмаїття поглядів і на саму особистість гетьмана. Діапазон характеристик П.Скоропадського дуже широкий – від зрадника до видатної постаті в українській історії. Зокрема, його в різний час називали: зрадником; сепаратистом; класовим ворогом; німецькою маріонеткою; чесним і відданим другом Німеччини; білогвардійським підлабузником; своїм серед чужих, чужим серед своїх; Залізним гетьманом; українським Бонапартом; другим Мазепою; ясновельможним паном гетьманом; оперетковим повторенням свого славетного пращура; диктатором; авторитарним керівником; лиходієм, праведником; фундатором українізації та створення української церкви; патріотом; людиною двох культур – української та російської; громадським і військовим діячем; державотворцем; зразковим державним і політичним діячем; тимчасовим президентом України; видатною постаттю в українській історії.

Д.Донцов у свій час писав: “На тлі сірої стандартності й безбарвності демо-соціалістичного провідництва П.Скоропадський був індивідуальністю... Мав у собі живчик владоловства і звичку командування. Мав фах, що найбільше був тоді потрібний для правителя України, – був військовим. Нарешті мав політичну відвагу...” [9, с. 50].

Потрібно надати належне П.Скоропадському, оскільки він ставив на перше місце не власні амбіції, а інтереси держави. На відміну від попередників та послідовників він запрошував усіх до співпраці, навіть соціалістів часів Центральної Ради, щоби разом відбудувувати державу. Але натомість соціалісти перейшли в опозицію і будували плани усунення П.Скоропадського з посади і відновлення УНР [10, с.132].

П.Скоропадський – останній гетьман “всієї України та військ козацьких”, який прийшов до влади у критичніший час існування української державності й за сім з половиною місяців зробив дуже багато кроків на шляху українського державотворення, однак чи не найбільше з усіх діячів піддавався й піддається критиці.

Попри критику одних і схвалення інших дослідники констатують факт економічного піднесення України за часів Гетьманату. Цьому сприяли відновлення приватної власності, підтримка гетьманом вільного підприємництва та можливість промислових і торговельних кіл суттєво впливати на економічну політику влади, широкий збут товарів до Австро-Угорщини та Німеччини. Поступово було відновлено залізничний рух, реорганізовано і зміцнено державний флот тощо. Як засвідчує один із жителів столиці України, “відносний добробут Києва за гетьманських часів різко контрастував зі швидким зубожінням Петрограда та Москви. На півночі вже починався голод, який був нам ще зовсім незнайомий... Після “московського пекла” Київ здавався людям своєрідним Ельдорадо”. Проте, проводячи на той час досить результативну державну політику, П.Скоропадський не зміг стати національним лідером, який би зумів консолідувати всю Україну. Нажаль Гетьман не мав належної підтримки українських політичних партій [11].

Безумовно, П.Скоропадський припускався помилок під час свого правління, є низка прорахунків в його діяльності, але зважаючи тільки на успіхи у проведенні політики в галузях освіти, науки, культури можна говорити про україноцентричний підхід до побудови держави. Саме в цьому великою мірою розкривається державотворча роль П.Скоропадського. Без жодних перебільшень можна стверджувати: з огляду на українське державотворення значення цих успіхів величезне.

Висновок. Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що з позицій україноцентризму державотворча роль та значущість діяльності П.Скоропадського в добу Гетьманату 1918 р. є

очевидними, попри недоліки й прорахунки та незважаючи на дуже складний час і конче короткий термін правління П.Скоропадського.

До головних здобутків уряду П.Скоропадського з точки зору державотворення можна віднести: становлення та розвиток освіти, науки, культури; розвиток законотворчості Української держави; формування інституту державної служби; розбудову мережі дипломатичних представництв; створення судової системи; розбудову державних фінансових інститутів.

Список використаної літератури

1. Солдатенко В.Ф. Прихід П.Скоропадського до влади: механізм державного перевороту та визначальні чинники закріплення режиму. *Український історичний журнал*. 2008. №4. С.5–19.
2. Верстюк В. Гетьманська держава 1918 р. в контексті української революції. *Український історик*. 1999. № 2–4. С. 26.
3. Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє минуле (1914 – 1920). Ч. 2. Львів, 1930.
4. Скоропадський П. Спомини. К.: Україна, 1992. 477 с.
5. Дорошенко Д. Закордонна політика Української Держави 1918 р. Відень, 1931. 530 с.
6. Шкільник М. Україна в боротьбі за державність (1917 – 1921). Спомини та роздуми. Торонто, 1971. 366 с.
7. Зеньковський В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.). Воспоминания. М., 1995. 648 с.
8. Верстюк В. Революція 1917–1920 рр. і українсько-російські відносини. В кн.: Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К., 2004. 470 с.
9. Яневський Д. Проект “Україна”, або Спроба Павла Скоропадського. Х.: Фоліо, 2010. 284 с.
10. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. К.: Укр. Письменник, 1993. 413 с.

11. Козій О. Уроки української національної революції [Електронний ресурс]. *Вітчизна*. 2008. № 9–10. – Режим доступу: http://vitchyzna.ukrlife.org/9_10_08koziy.html (дата останнього звернення 27.11.2020).